

(0.5-18) 200k. j' Ge 3. / 2-1148 . 23/20 , 0/372
2008 8. 11. 10pm - real star

עיר-פיתוח מבודדות למטחופליו רב-תרבותית מקוטבת: בא ר שבע ובנותיה בעיון הגלובליזציה

יהוד גרדס

עם גבר העלייה המוניות בשנות ה-50 החולט על מדיניות פיזור האוכלוסייה. לשם כך היה צריך לפתח אזוריים חדשים. במושדות המתכננים הוחלט לאמץ את הגישה העירונית שרווחה במערב אירופה – "הגישה היירארכית" של מערך יישובים, דהיינו, מערכת יישובים שקיים בה הייררכיה של מרכזי שירותיים עירוניים. המרכזים הקטנים במערכת זו היו בסיס הפיראמידה, ואילו העיר המטרופולינית, המספקת שירותים ברמה גבוהה, הייתה בראשה. התיכון באותם ימים נעשה על-ידי גופים ממלכתיים בלבד ובוצע על-ידי מתכננים מן המרכז, שהוכשרו ברובם באירופה והושפעו מן התפישות שרווחו שם. הן יושמו באזורי המדבר מבלי להתחשב בתנאיו המיוחדים. כך נוצר מצב, שתוכניות מיובאות יושמו "מלמעלה" תוך פרק-זמן קצר יחסית באזוריים שה坦נים בהם היו שונים לחולstein מאלו שבמערב אירופה (גרדוס, 1996).

"תורת המקומות המרכזיות", שפותחה באירופה בשנות ה-30 על ידי וולטר קריסטאלר ואחרים (Christaller, 1933) שימושה למתקנים מסגרת ריעונית לפיזור ערי-הפיותה בארץ כולה, ובמיוחד בוגבג. גישה זו אינה ממקדמת את פיתוח ההתעשייהות במקומותבודדים, אלא מפזרת את מאצבי הפיתוח על פני שטח נרחב בזרחה היירארכית, כשמרת השירותים והמוסרים הולכת ועולה במעלה הפיראמידה היירארכית. באר שבע, בגל מל מיקומה המרכזי וקיומה עוד מון התקופה ההיסטורית, נבחרה לשמש עיר-המחוז והמרכז העירוני הגדול ביותר בוגבג, עם רמת שירותים גבוהה יחסית. בנוסף לתפקידה כמרכז ניהולו הוציא שהעיר תשמש גם מרכז התעשייה של הנגב.

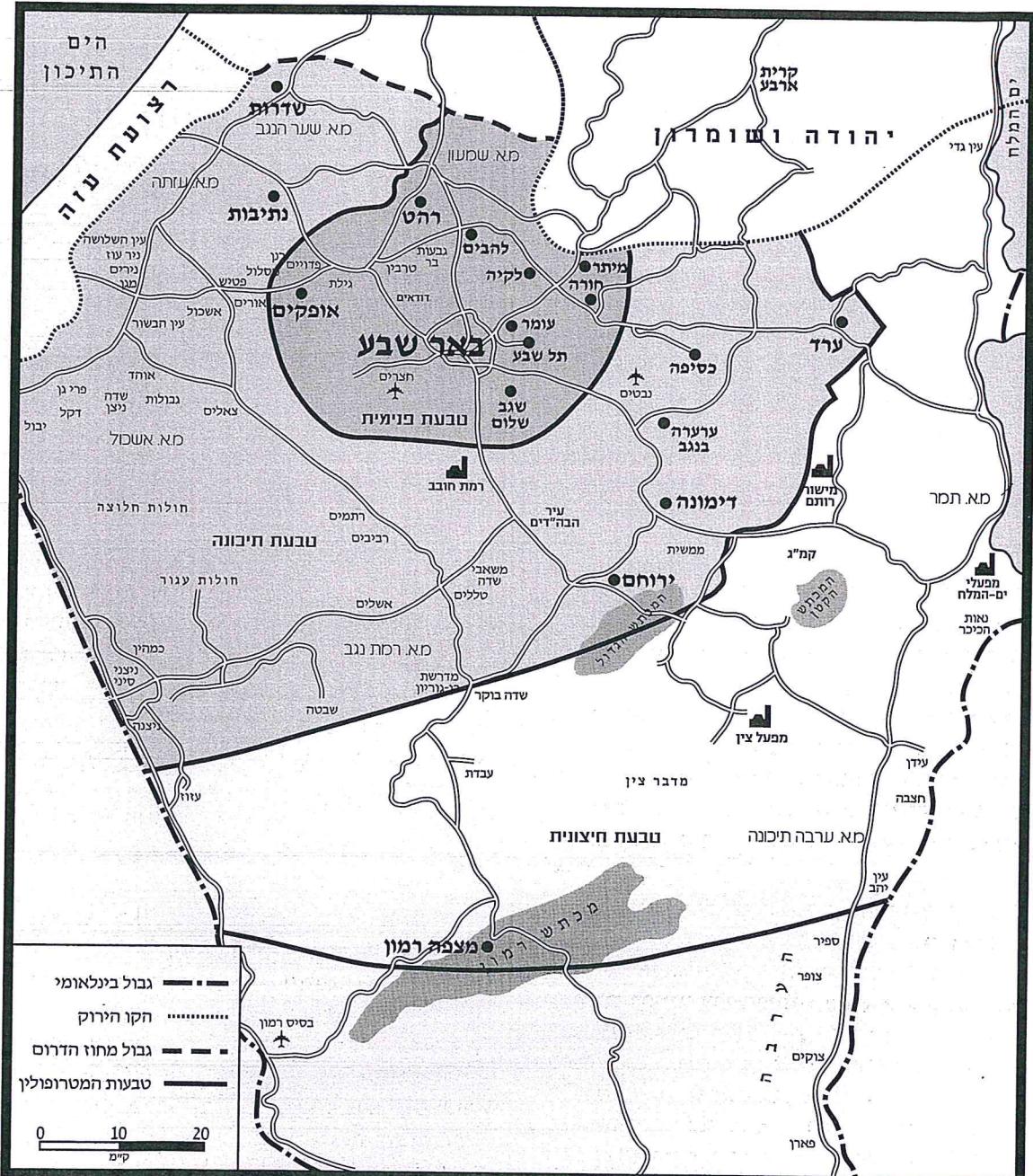
הקדמה

תמורויות מתרחשות בעיר-הפיותה בנגב ובמרכז המרחביה. הממסד שהקים את ערי-הפיותה בנגב מפנה את מקומו לשוק הפרטלי, המעודד הפרטה ותחנות חופשית, ומעורבותו בתכנון ובתהליכי פיתוח הולכת ופוחתת. תהליכי הגלובליזציה הם יום הכוחות המעצבים את מערכם היישובים בדרום. מהירארכיה עירונית מתוכננת, שיושמה על-ידי מתכני הממסד בשנות ה-50, הופכת המערכת העירונית בסוף המאה ה-20 לדגם מטרופוליני מוקדי המתרוך בעיר באר שבע ונשען עליה.

פרק היסטורי

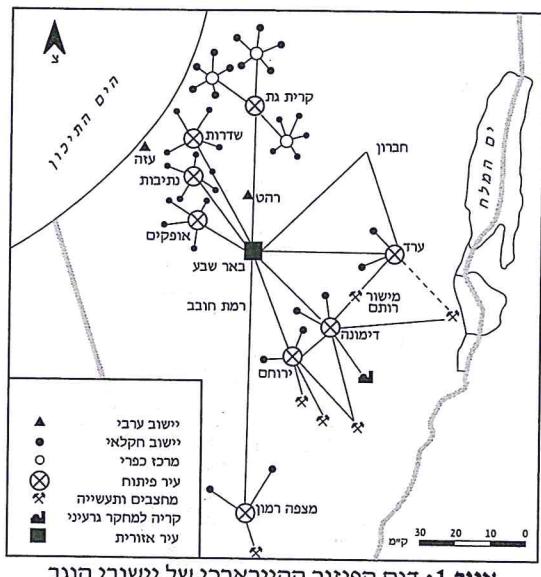
בשנים הראשונות למדינה ובעידוד הממשלה, שבראשה עמד בן-גוריון, ניתנה לפיתוח הנגב עדיפות: הוויה מובליל-המים הארץ, שהוליך לנגב את מי הכנרת ואת מי מעיינות ראש העין ואיפשר להקים עשרות יישובים חקלאיים; הוקמו עיירות-питוח, שאוכלסו ברובן בעולים חדשים שהגיעו לארכ^ת בשנות ה-50 וה-60, בעיקר מארצאות האיסלאם; באוטם ימם הוקמו גם מפעלי התעשייה החשובים — מפעלי ים המלח, הברום, הפטיסטים והמפעלים הכימיים הגדולים. כן הוקמו אז הקריה למחקר גרעיני בדימונה והמכון לחקר הנגב בבאר שבע, שנעשה בסיס ליסודה של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב ובתוכה המכון לחקר המדבר בשדה בוקר.

מטרופולין באר שבע על שלוש הטבעות סביב העיר – ייחידה אינטגרטיבית אחד המתחוות למטרופולין

תפישת המתכננים כיהם רואה בהפיקת באר שבע למטרופולין רבעית במדינה – שתתפקד כיחידה ארגונית – תנאי הכרחי לפיתוח הנגב. אזור באר שבע, על מכלול יישובי, הינו מרחיב אינטגרטיבי בעל אינטראיסים פשוטפים, שבמרכזו עיר גדולה. תפישה זו, בשונה מטופישות העבר, מוצגת בתוכניות ארציות כמו תוכנית-אב מיתאר ופיתוח מטרופולין באר שבע (שםאי אס"ף, 1996). באר שבע וסביבתה מתחווות איפוא למטרופולין, שתהוווה בעתיד משקל נגד למטרופולין תל-אביב. על הגדרת המטרופולין ראה מאקרו של גורדים בהמשך.

טיפוסית, ומוקמו בה מוקדי מערכות שירותים נגבי כולם, כמו בית-חולמים מרכזי, אוניברסיטה ומכילות, משרדי-ממשלה מחוזיים, מוסדות וمتכני-תרבות אזוריים, ועוד. כך נוצרה בצפון הנגב מערכת עירונית אינטגרטיבית, שברא שבע תפסה בה את המקום המركזי. מפת היוממות (ראה איור 2) מעידה על עצמת הקשרים בין היישובים ומקבצי התעשייה ובין באר שבע.

בסוף שנות ה-80 כבר הייתה העיר מרכז עירוני עם אוכלוסייה של 120 אלף איש, והיא נעשתה העיר הראשית בנגב. לא כך תיכנו המתכננים: הם אמנים ראו בה את בירתה המחוז, אבל רצו שתתיה יותר קטנה. במקומות מידרג של יישובים עירוניים נוצרה "עיר אזורית" – מערכת עירונית הנשענת על באר שבע. נוצר אזור תעסוקה אחד, המונה כ-550 אלף איש, שמשתbezים בו גם יישובי הבדואים החדשניים. רעיון הפיזור ההיררכי של יישובים עירוניים לא מומש: הוקמו יותר מדי ערים קטנות מכדי שייהו מרכזי שירותים. הערים גם מוקמו בסמיימות רבה מדי זו לזו, וכמעט לא התפתח עורף של יישובים כפריים.

מניסיון הנגב ניתן להסיק שבאזור מדובר דילן-אוכלוסין רצוי לבנות מספר קטן של מרכזיים עירוניים שהיו גדולים ובעלי בסיס כלכלי איתן. התהיליכים הספונטניים, יחד עם עידוד ממשלתי,

הערים אופקים, נתיבות, שדרות וקרית-גת הוקמו במרוד הפלוראליה החקלאית כמרכזי שירותים לאוכלוסיה החקלאית הסמוכה, ואילו דימונה, ירוחם, מצפה רמון, ומאותר יותר גם ערד, הוגדרו כמקומות מושבים של העובדים בניצול המחצבים באזורי וגס מרכזים שישפכו שירותים לשביבה חקלאית. התיכון בחלב לכיש העשה על-פי הדגש החיררכי. הוקמו בו גם מרכזיים כפריים, כשלב-ביניים במידרג בין העיר המרכזית ובין היישוב החקלאי הבזק. במסגרת זו שימשה קריית-גת מוקד שירותים לחבל לכיש. העיר עוגנה מרחב חקלאי, לפיה תפישה שה坦אימה לגישה החקלאית-התנישובנית של המושדות המיישבים (ראה איור 1). הדגם החיררכי של פיזור הפיתוח התאים לאידיאולוגיה הציונית-סוציאליסטית ששאהפה לפיזור שוויוני של הפיתוח ולתפישה מרבית של שטח כאמציע להפגנת ריבונות למרחב. העיר בגישה זו עוגנה בעורף כפרי, והיתה שאיפה ליצור מערכת קלאסית של יחס-גומלין בין עיר לכפר (שרון, 1951).

שנתיים לאחר מכן, לאחר ישומה המערכת העירונית הלהה למעשה בשטח, התברר שדגם היררכי זה אינו מתפקד בסביבה מדבנית כפי שקיים המתכננים. עד מהרה התברר שהערים החדשות שהוקמו בשנות ה-50-55 אינן מהוות מרכזיים עירוניים לשביבה חקלאית. הסביבה החקלאית הייתה דיליה ביותר ולא התפתחה בגל מחסור במקורות מים.

סביר העיירות מצפה רמון, ירוחם ודימונה לא הוקמו יישובים חקלאיים, ואלה שהוקמו בצפון-מערב הנגב סביב העיירות אופקים, נתיבות ושדרות בדרך כלל לא נזקקו לשירותיהן, בעיקר משושים שהיו אלה קיבוצים ומושבים המאוגדים בתנועות ארציות, והם עשו את קניותיהם ישירות במרכז באזמאות ארוגוני-קניות. גם השיווק התנהל במרכז. שירותי החינוך והבריאות ניתנו בתוך היישובים החקלאיים עצמאים ולאו דווקא ביישוב העירוני הסמוך. עד מהרה הפכו ערי-הפיתוח החדשנות לכיסי אבטלה ומצוקה.

בתחילת שנות ה-60 חל שינוי מהותי בתפיסה התיכונית, והוחלט לתעש את ערי-הפיתוח בתעשייהות עתירות עבודה, בעיקר מפעלי טקסטיל והלבשה. תוך פרק זמן קצר הפכו כמעט כל הערים החדשניות לערי תעשייה, ו邏輯ית בעובדי התעשייה בכל המועסקים ביישוב היה כפוף מן המmozע הארץ. ואילו באר שבע, שהיתה אמורה לפי הדגם להיות מרכז תעשייה לנגב, הפכה עד מהרה לעיר שירותים

ונוצר מערך מרוחבי תיינקובדי המשתרע על פני שטח נורח סביבה העיר המרכזית. מבחינה מוניציפאלית המערך המרוחבי הזה מפצל למספר רשויות נפרדות. זהותו של מערך תיינקובדי אחד עם בעיות משותפות, והפתרונות לה这些问题 צרכיים להינתן במסגרת מרחב מטרופוליני רחוב יותר. מטרופוליות בעולם נמצאות בשלבי פיתוח שונים. לדוגמה, מטרופולין תל-אביב נמצא בשלב בו גורר של צמיחה, ואילו מטרופולין חיפה נמצא בשלב צעיר יותר במסלול הצמיחה. ניתן לומר שבאך שבע נמצא בשלב המוקדים של התפתחות מטרופולינית – השלב שבו נוצרים יישובי-הלוויין ומתחילה התפתחות בשימושי קרקע במרחב המטרופוליני. עדין לא התפתחה רציפות אורבאנית בין היישובים, אם כי קרוכובר (2002) טוען שההתיישבות הספונטנית של הבזוזים סביב צרי התנועה המובילים לאר שבע יוצרת מעין רציפות אורבאנית בין הערים. ואולם יש לזכור כי ישובים אלה אינם מוכרים ורובם בניינים מעץ וחת.

פיתוח מטרופוליני עתידי

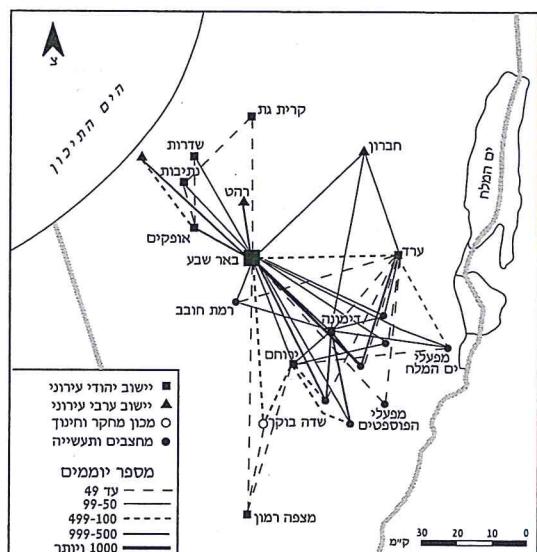
התהיליכים המרוחבים הביאו להפיקת אזור בארץ שבע, על מכלול יישוביו, למרחב אינטגרטיבי אחד: עיר מרכזית המשולבת באזורה. התפישה התכנונית נותה החדשה הרוחות כויס בקרבת המתכננים נוטה להפוך את מרחב הארץ שבע למטרופולין הריבועית של המדינה, שתשתמש בעתיד משקל-נגד לריכוז האוכלוסין הגודלים במרכז.

תפישה זו הוצאה בתוכנית ת.מ.א. 31 (לרמן, 1991), בתוכנית המיתאר למחוז הדרום (דונסקי, 1994), ובעיקר בתוכנית 2020 (מוור, 1992). תוכנית אלה מנוטות לחזות את תהליכי הגדיל והפיתוח של המדינה במאה הבאה. עקרונות התכנון של ראשית המדינה, שימושים בטסרו של האדריכל אריה שרון (1951) יתיכנו פיסי בישראל, הוחלפו בעקרונות תכנון מטרופוליניים מערביים. מדובר בפיתוח אזור בחירה משותף עם שאיפות זהות, המתקף כיחידה א/orאנית מבחינה תעסוקה ושירותים.

ניתן איפוא לגור בכל אחד מן היישובים באזורי ולבוד במרקדי תעסוקה שונים בתחוםו. רמת היומיות במრחב גבולה: עשרות אלפי איש נושאים מדי יום למקום מגוריהם אל מוקדי התעסוקה הפזריים בנגב.

אר שבע הופכת עם הזמן לעיר-שירותים,

הובילו בסופו של דבר לאימוץ גישת "מוקדי הגדול" (Darwent, 1969). נעשה מאיץ מרווח של הפניות משאבים לפיתוח כלכלי של מוקד אחד שמננו מוקרנים גלי הפיתוח לאזור כולו.

איור 2: דגם היוממות בארץ שבע וסביבתה

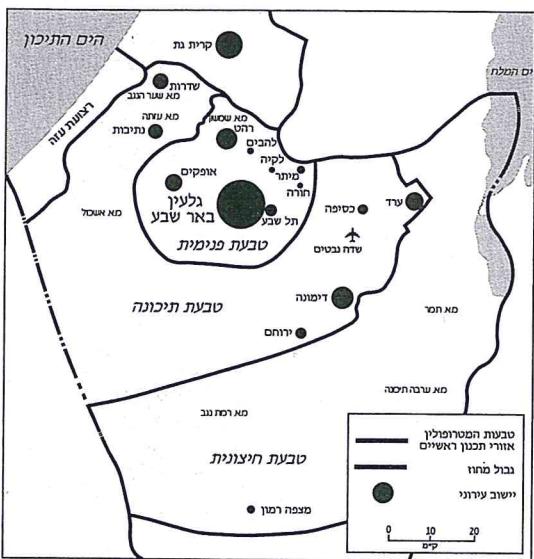
אר שבע היפה למוקד גידול כזה, המקרן את חידושיו ושירתוו לצפון ומרכז הנגב. במקום מידרג היררכטי ונוצרת מערכת עירונית ממוקדת ורדיאלית הנשענת על אר שבע.

רענון העיר האזורית (רגיופוליט), שוגבש בשנות ה-80 על ידי גרדוס ושטרן (1980), שימש בסיס רעיוני לתוכנית ת.מ.א. 31 (לרמן, 1991), שוגבשה בתחלת שנות ה-90. תוכנית זו מדברת לראשונה על באר שבע ואזורה כעל מרחב-בחירה משותף – מטרופולין רב-עירית לדינה כולה.

מטרופולין היא צורת יישוב בעלות תוכנות ואיפיונים מוגדרים היטב: היא מתאפיינת במבנה פיזי מובהק של עיר מרכזית עם ערי-לוויין בגדים שונים סביבה. מותגבתษ בהדרגה רציפות של שטח בניין המתעלמת מגבולות מוניציפאלים. מטרופולין מתאפיינת במרקדי שימושי קركע מערכתיים, דהיינו, התמורות תיינקובדיות גבולה במסגרת המטרופולין כולה ולא בכל עיר בנפרד. בדרך כלל ישנה הפרדה בין ברחות מקומות מגורים ומקומות תעסוקה, ככלומר, עובד יכול לשנות את מקומו בעבודתו במטרופולין בלי להחליף את מקום מגוריו, ולהיפך.

של שדה-תעופה בינלאומי בנבטים (פורט, 1996), שישראל את מטרופוליןesar שבע וישמש שדה-תעופה בינלאומי שני של המדינה (ראה איור 3).

מוקד תעופתי גם יعلا את רמת השירותים העסקיים
במטרופולין החדש. שירותים אלה מהווים
כיעם רק כ-6% ממקורות התעסוקה בעיר, לעומת
קרוב ל-20% במטרופולין תל-אביב. גידול בהיקף
השירותים העסקיים הוא תנאי הכרחי להפיכת באר
שבע למטרופולין חשובה במדינה.

איור 3: גבולות התייכנו – תוכנית-אב, מיתאר לפיתוח מטרופולין בארץ ישראל. מקור: שמאי אסיף, 1996

במזרחה התיכון החדש, שבו הולכים ומוסרים מהסוסמים גיאוגרפיים ופסיכולוגיים ונוצר מרחב אוציארי פתווח ונגיש, יש לאאר שבע יתרון ייחסי חשוב – מיקומה: אירופה מצפון לה, אפריקה מדרומם לה ואסיה ממזרח לה. במזרח תיכון חדש זה שכנת בקעת באאר שבע באזור המשתרע בין שלוש מדינות ערביות – מצרים, ירדן וסעודיה, ובקרבת טהה היישות הפלסטינית.

אם נוסיף לכך את העבודה שהאזור משופע בקרקעות פנויות יחסית והוא עדין דليل אוכלוסייה, נראה שיתרונות המיקום לפיתוח מטרופוליני עתידי ישובנה מושכל-לجد למרכז הארצי המתומשימים

תהליכי הפיקוח המואצים וריעוון הפיקת באר שבע למטרופולין גודלה מעלים את נושא השטחים

שמתגוררים בה אנשי "הצווארון הלבן", ואילו בנותיה, הממוקמות במרכז של פחוות משעה נסעה ממנה, הופכות לעיר "צווארון כחול", ככלمر ערי תעשייה. מיציאות זו שונה לחדוטין מן התיכון המקורי, שדיבר על באր שבע בעיר תעשייה ועל הערים שסבירה כעל ערי שירותים.

ריהוקה היחסית של באר שבע מון המרכז יציר מערכת עירונית דרוםית המתפקדת בצורה עצמאית: הקשורים בתחום המערכת חזקים, ותלותה במערכת הארצית יותר חלשה. שבעת יישובי הבדוים המתוכננים משתלבים אף הם מבחינה כלכלית במערכות זו (Meit, 1997).

המערכת הרדיואלקטר-פונקציונלית של באר שבע נמצאת עדין בתהליכי גיבוש, וכאן בשנים האחרונות שוקדים המתכננים על הפיכתה ליחידה ארגאנית מוגבשת ואחידה. אסטרטגיית התכנון של צוות תוכנית-אב מיתאר עירוני של מטרופולין באר שבע, שהוקם בשנת 1995, הינה ליצור מטרופולין רביעית למדינה, ועל-ידי כך להעלות את באר שבע לרמת המטרופוליות של תל-אביב, חיפה וירושלים. לדעת המתכננים, הגדרת באר שבע כמטרופולין בהיירארכית ערי ישראל תחזק את העיר מבחינה (1996).

גישה מטרופולינית לפיתוח עירוני מיועדת להתגבר על הפיצול המוניציפלי ולעbor ממצב של תחרות בין יישובים למצב של שיתוף פעולה ביןיהם ושל שילוב מערכotta.

באר שבע נמצאת עדין בשלבים המוקדמים ביותר של התפתחות מטרופולינית, וכך למתקנים יש אפשרות להשפיע על תיכון המרחב העתידי. תפישה זו רואה בהפיקת באר שבע למטרופולין תנאי הכרחי לפיתוח הנגב. לפיה, רק במסגרת פיתוח מטרופוליני אינטגרטיבי יכולה לבוא לידי ביטוי מרבי העוצמה הכלכלית והאנושית של הנגב. חזון הפרחת השממה יכול להתגשם בעיון המודרני אך ורק במסגרת פיתוח מטרופולין עירוני שייחיו בה לא רק תייפודים אזרחיים אלא גם תייפוקודים לאומיים ובינלאומיים. לצורך זה רוחת ההנחה שיש להקים על-יד באר שבע מוקד תעופתי מודרני ומוסכלי, שיקשר אותה עם מדינות המזרח התיכון ועם העולם כולו. תנאי אוטהו הכרחי לפיתוחו וצמיחתו של ערים מטרופוליניות בעולם המערבי הוא עצמת הקשיים עם מערכות ערים כל-עולמיות, בנוסף לקשרים האזרחיים הפנים-ארציים. מדובר בתיכון ובקמיה הדורגתית

గָרוֹדָס 'יְהוּדָה': מַטְרוֹפּוֹלִי בָּאָרֶבֶשׁ – מַרְחֵב עִירָנוּ רַב-תְּרֻבּוֹתִי מַקּוֹטֵב בְּעִידָן הַגָּלוֹבְלִיזָה

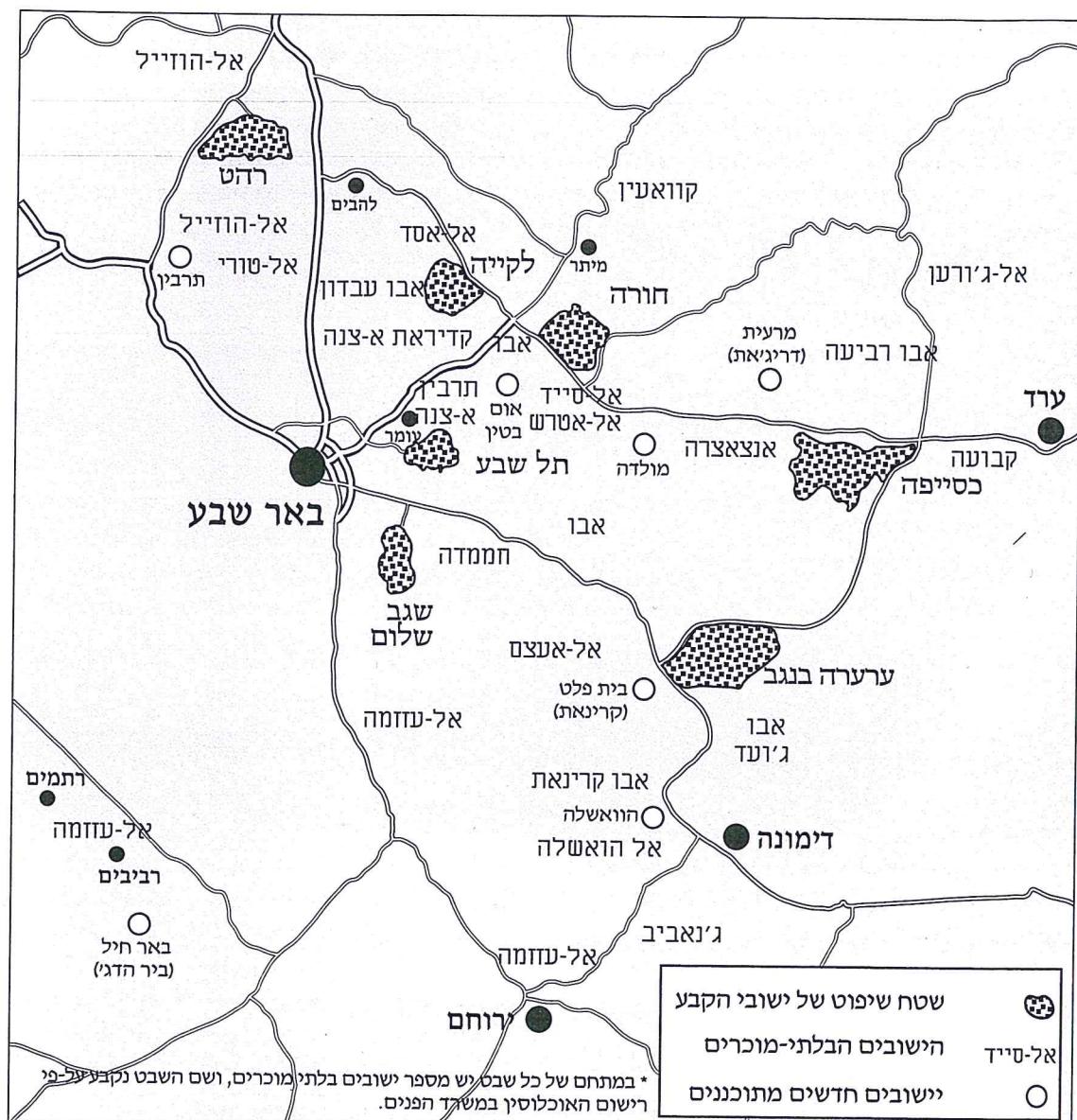
שכונה א' כחלק ממודל עיר הגנים. צולם בסוף שנות ה-50

שאינו מגלח וריגשות לצורכי האזור.

הפניית אוכלוסייה למטרופולין באר שבע תקל על החלחים הסביבתיים במרקז הארץ, ויחד עם זאת תשאיר דיזנגוף למקבלי החחלתוט לתיכנון מטרופולין, שבה הנושא הסביבתי יכול להיות חשוב ומרכזי. מן הרاوي להקפיד על הימנעות מבניה וסלילה בזבזנית כדי לא לנגור נגיסה פרראית בנוף הטבעי. יש לצמצם באופן דרמטי הקמת בתים צמודי קרקע ביישובים בגבנה ולעbor כל שנייתן לבניית רבי-קומות ברמה גבוהה. יש לבנות עוד מסילות-ברזל בין מרכז הארץ למטרופולין באר שבע, ולהניח רשת מסילות-ברזל בין יישובי המטרופולין לבין באר שבע, שתפקידו את מספר המכוניות ואת הזיהום בכבישים. מן הרاوي להגביר את המודעות לכך שערכם של שטחים פתוחים איננו נופל מערכם של שטחים פתוחים במרכז, ריקם איננו יהיה נקיים ובلتני-פגועים. התקווה

הפתוחים לדיוון מרכזי. הצורך להשאיר שטחים פתוחים בנוסף על שמורות-טבע ונגנים לאומאים הוכר כבר מזמן בחוגים רחבים בצייבור, בכללם מתכננים ואדריכלים. נowi יישראל הם ערך בפני עצמו המחייב התיעICHות מיוחדת בתחילת התיכנון.

השארת ריאות ירוקות (במקרה של הנגב "ריאות צחובות") היא ערך חשוב בתיכנון מטרופוליני. لكن במסגרת תיכנון מטרופולין באר שבע יש להעמיד נושא זה בראש סולמות העדיפויות. בעניין רבים ממקבלי החלטות במדינה נהשכים עדין שטחי הנגב שטחים-ריקם חסרי ערך שאפשר לזהם. זהחי הסיבה שסביר באר שבע הוקמו אתרי-פסולות ארציים, שסביבים מתנהלים עדין מאבקים ציבוריים (דודאים ורמת חובה). המודעות האזרית לנושאי איכות הסביבה בגבנה מתעוררת כל אימת שתוכנית-פזאת נרכמת "למעלה" בממסד מרוחק

איור 4: יישובי הקבע והיישובים הבלטי מוכרים של האוכלוסייה הבדוית במטרופולין באר שבע, לפי שבטים

הבדוית, הכוללת כיום שבעה יישובים מוכרים ועשרות יישובים לא-מוסרים, היא חלק בלתי-נפרד ממנה (ראה איור 4).

לפי תוכנית 2020 הגיעו אוכלוסיית המטרופולין למליון איש: שלישי ממנה יהיו ערבים בדואים ושני שלישיים יהיו יהודים. מטרופולין באר שבע תהיה איפוא מרחב עירוני רב-תרבותי שבו יתקיימו זו לצד

היא שתיכנן ופיתוח מטרופולין באר שבע במדבר הנגב ישמשו דוגמה ומופת של פיתוח אוראבאני.

מרחב עירוני רב-תרבותי מקובל

המטרופולין הדורמיית מתגבשת לכדי ישות דו-לאומית יהודית-ערבית, כמשמעות היישובים

గරודס יהודה: פטראופולין באר שבע – מרחב עירוני ותרבותי מוקובל בעידן הגלובלייזציה

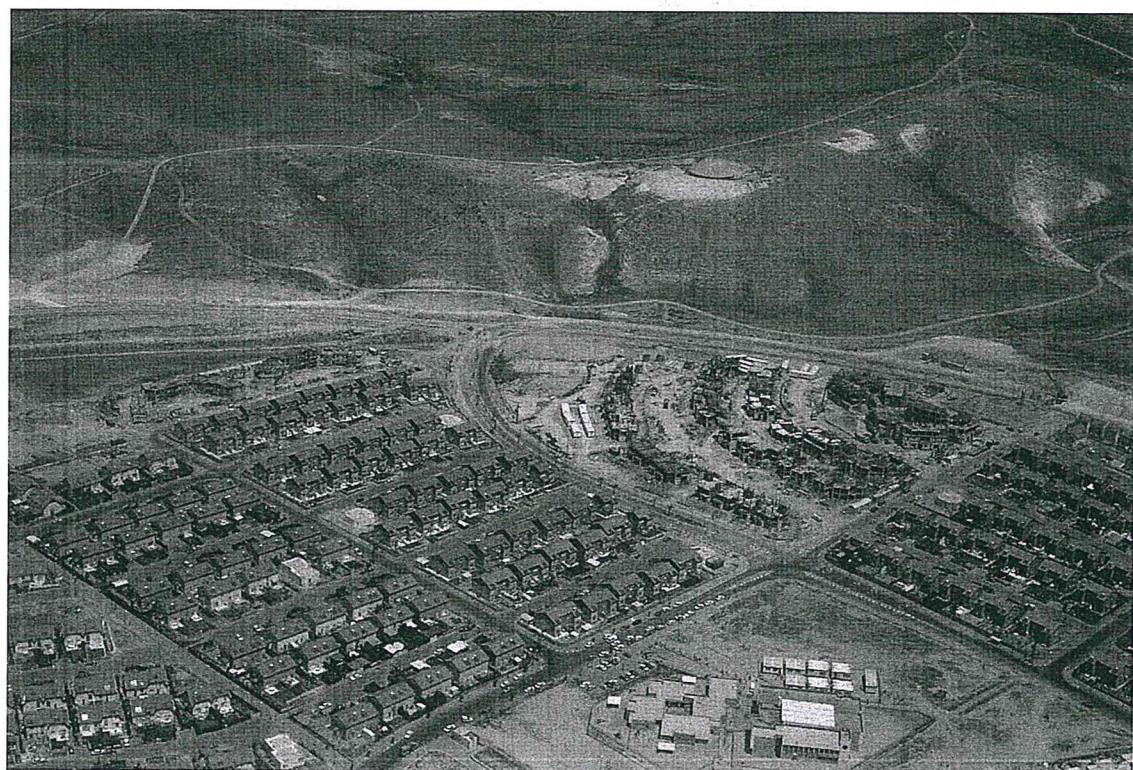
ל-20 (שהוא הרמה הגבוהה ביותר), והוא מבטא מכלול של משתנים סוציאו-כלכליים ודמוגרפיים. מן המפה עולה כי מקבץ היישובים הבודדים מאופיין בערכי דירוג נמוכים בקנה-מידה ארצית – 2 עד 3. מקבץ ערי-הפיותה במרחב היישובים הסובב את באר שבע מאופיין ברמות דירוג גבוהות יותר – עד 6, אך הן נמצאות עדין ברכבעים התחתרניים של הדירוג הארצי. יוצאת דופן מבחינה זו היא העיר ערד, הנמצאת במקומות העשורי בדירוג הארצי. נמצא מפטיע כלל, שכן לאורך כל השנים הציגה ערד נתוני סוציאו-כלכליים גבוהים יחסית לערי-הפיותה בנגב ובארץ כולה. המקבץ השלישי של ערי-הלוויין של באר שבע מציג רמות דירוג גבוהות ביותר, עד 19, והן קרובות לרמת הדירוג הארצית הגבוהה ביותר. יישובים אלה ניצבים בשורה אחת עם יישובים יוקרטיים אחרים בארץ כגון סביון וכפר שמריהו. החלוקה המגוזרת של יישובי הנגב לפי רמת הדירוג הכלכלי-חברתי של היישובים מציגה איפוא תסומנה שלפיה במרחב עירוני מוגבל מצויות קבועות אוכלוסייה שיש בינהין פערים כלכליים

כדי שמטרופולין זו תצליח לפקד בהצלחה יש לדאוג גם למחיקת הערים הכלכליים הקיימים והקיטוב התרבותי בתוכה, וליצור מרחב עירוני שוווני יותר שבו זהויות אתניות ודתיות שונות יוכלו להתקיים ייחודי בכבוד הדדי ובסובלנות.

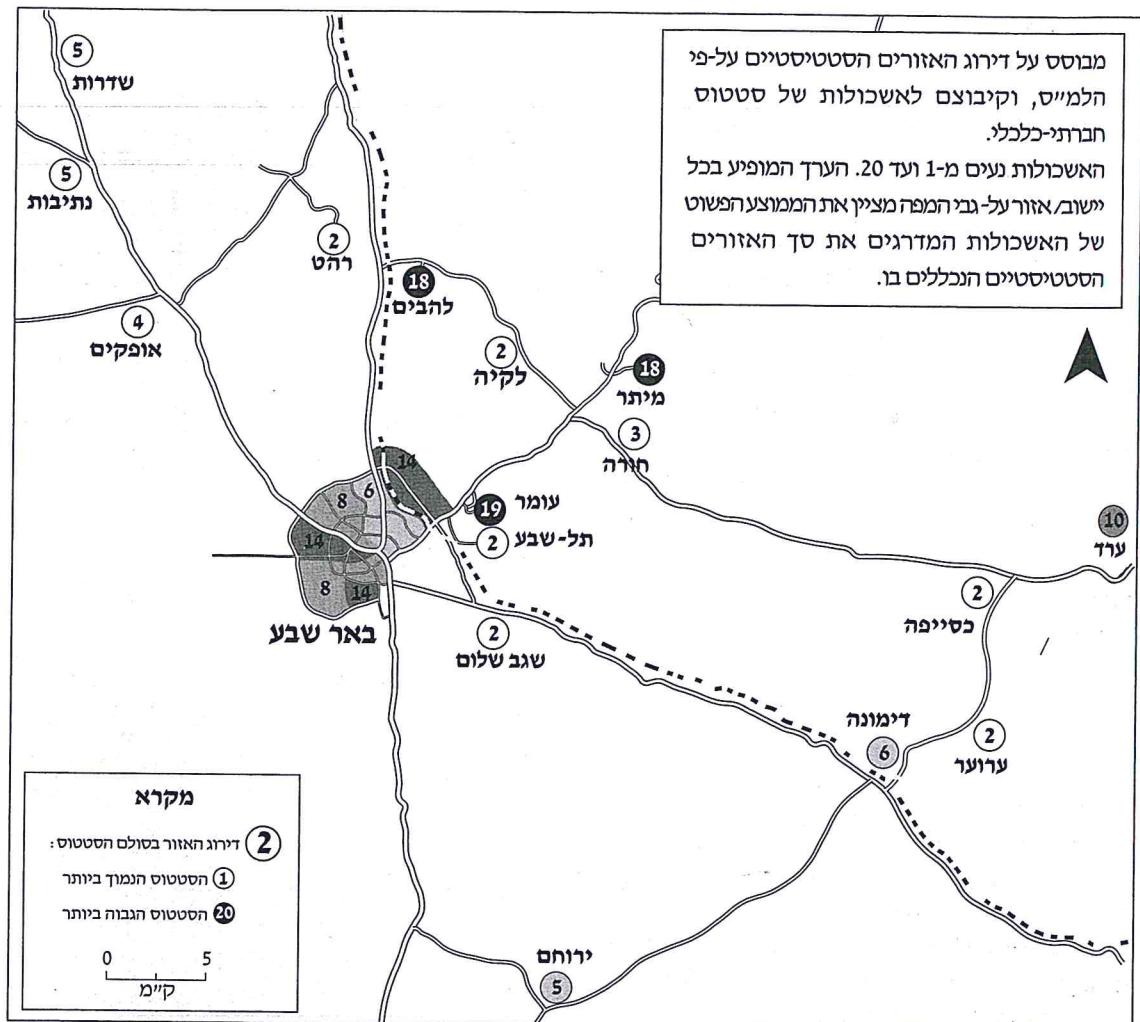
את היישובים הסובבים את באר שבע ניתן לשיך לשולשה מגררים עיקריים: ערי-פיתוח – דימונה, ירוחם, אופקים, שדרות, נתיבות, מצפה רמון ועוד; יישובים בדווים – שביל לום, תל-שבע, רהט, לקיה, חורה, כסיפה וערעור; ויישובי-הלוויין – עומר, מיתר ולהבים. חולקה מגרנית זו מבטאת היבט גם את החלוקה המعمדית של המערך היישובי.

איור 5 מציג את הדירוג החברתי-כלכלי של יישובי מטרופולין בארץ שבע וכון של רובעיה העיר כמי שבוצע על-ידי הלמ"ס בשנת 1995. הנתונים הם אמינים בני יותר מעשור, אולם מצבם הבסיסי של היישובים לא השתנה.

דירוג האזוריים נubby 1 (שהוא הרמה הנמוכה ביותר)

שכונות רחובות בראשיתה. על הגבעות החשופות נבנתה בהמשך רצפת עליית

איור 5: דירוג חברתי-כלכלי של יישובי מטרופולין באר שבע

ביישובי-חלוין בעלי הסטטוס הגבוה מובילות מפלגות השמאלי והמרכז. בבחירות 2006 היו אלה 'קדימה' ו'העבודה'; בבחירות 2003 'העבודה' ושינוי; בבחירות 1999 – 'העבודה', מר"ץ ומפלגת 'הمرצוי' יש לציין שהליקוד זכה גם הוא באחוזי יחסית גבוה ביישובי-חלוין, בעיקר במיתר, שם קיימת שכונה של תושבים דתים).

בערי-הפיות היהודיות סביבה באר שבע הובילה ש"ס בבחירות 1999 באחוזים גבוהים, בין 30 ל-40 אחוזים, כשבנויות זכתה ב-43% מקולות הבוחרים. בבחירות 2003 חלה ירידת מסויימת לש"ס בעקבות עלייתו של הליכוד, שקיבל כשליש מקולות הבוחרים בערים אלה.

וחברתיים גדולים מאוד. הסמיוכות הגיאוגרפיה והחיכוך המתמיד בין יישובים בעלי סטטוס חברתי גבוה מאוד לבין יישובים בעלי סטטוס חברתי נמוך מאוד באים לידי ביטוי במיוחד בהבדלים בין עומר ותל-שבע ובין מיתר וחוורה, והם משמשים מצע פורה לתסקול החברתי ולרגשות הקיפוח הנפוצים בקרב האוכלוסיות החלשות באוז.

על רקע מפת דירוג היישובים במטרופולין על-פי סטטוס חברתי-כלכלי ניתן לבחון את דפוסי ההצבעה לכנות של אוכלוסיות היישובים: הקיטוב הפליטי חופף את הקיטוב החברתי, הכלכלי והתרבותי שלא השתנה בשלוש הבחירות האחרונות.

אחוזים מן הקולות, ובבאר שבע היא זכתה ב- 20.1%; רק מפלגת 'קדימה' הקדימה אותה באחו – אחד – היא זכתה ב- 21%. בדמיונה זכתה 'ישראל ביתנו' ב- 22.7%, וברית-גת ב- 20.7% מקולות הבוחרים. בשתי ערים אלה מפלגתו של ליברמן היא המפלגה הגדולה ביותר.

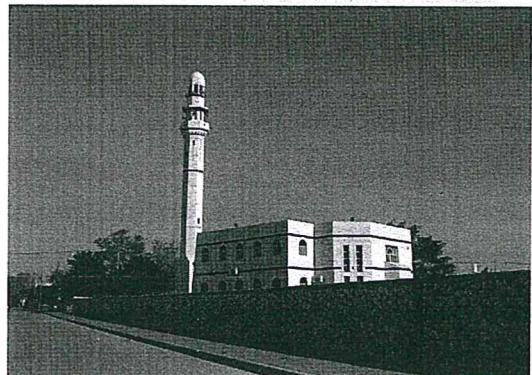
בישובי הבדויים סביבה באר שבע בולטת מפלגת רעים, שניצגה בבחירות ה- 2006 כ'כ טאלב א-סאנע, תושב לקיה. בבחירות 2006 קיבלה מפלגתו ברוב היישובים מעלה ממחצית הקולות; בלקיה ובשגב שלום זכתה רעים ב- 64%. בבחירות 2006 גבורה המגמה להימנע מהציגו למפלגות יהודיות. לדוגמה: בעבר קיבלה מר"ץ 8-8 אחוזים מן הקולות של המזרח הזה, ואילו בבחירות 2006 היא קיבלה רק אחוז אחד עד שניהם.

תופעה בולטת בחתנותם הבוחרים בעשור האחרון ביישובי המטרופולין היא ירידתן של המפלגות הלאומיות-עליתות כוחן של המפלגות תוראיות. מפלגת העבודה ו'היכוד' ירדו בבאר שבע לכדי 10% מכלל המצביעים (אם כי בבחירות 2006 קיבלה העובדה 16.8%). ש"ס ביססה את מעמדתה בבאר שבע ועלתה ל- 24% מקולות המצביעים לנפתת ה- 15 ול- 20% בבחירות לכנסת ה- 17, והפכה למפלגה הגדולה בעיר. מפלגות המזוהות עם המזרח הרוסי-ULO-L-18. תופעה זו מעידה על הקיטוב התרבותי-פוליטי המאפיין את המטרופולין, חן במזרח היהודי והן במזרח הבדוי. קיטוב זה הוא בין השאר פועל-יוצא של תהליכי הגלובלייזציה הפוך את החברה הישראלית ומגביר את הקיטוב בין תרבויות.

לא רק במרחב היישובים במטרופולין גובר הקיטוב החברתי-גיאוגרפי, אלא גם בתוך העיר באר שבע גדלים הערים בין השכונות, בעיקר בין השכונות הוותיקות שנבנו בשנות ה- 50 וה- 60, והמאוכלסויות בעיקר באוכטוסיה מזרחית ותיקה, לבין השכונות החדשניות שנבנו בעקבות גל העלייה המועצמת לשעבר בשנות ה- 90. נבנו למעשה שתי ערים נפרדות במרקם העירוני של באר שבע: בצפון העיר ובמרקם רומיות, נווה מנחם, נאות לון ונווה צוף; הן עוטפות את השכונות הוותיקות ויוצרות מעין "סחר פורה" סבירן; ואילו השכונות הוותיקות שבמרכז העיר מצויות בתהליכי שחיקה, ונוצר "מכתש מידדר" המאבד אוכלוסייה לטובת טבעת "הסחר הפורה" (ראה איור 6). נוצר תהליכי של סרגציה שלילית:

שכונת רבי, מ'יתר 2007

המסגד בתל-שבע, 2007

בחירות 2006 הצלחה ש"ס להגדיל את כוחה ולזכות ב- 20% בקרוב מkolות הבוחרים. בنتיבות קיבלה ש"ס 41% מן הקולות. ואילו הליכוד חוויה מפלגה בבחירות 2006 בעיריות-הפיות – הוא קיבל רק כ- 10% מkolות הבוחרים; בבאר שבע הציבו ליליכוד רק 9.5% מן הבוחרים.

מפלגות "הרוסים" (המיוצגות בעיקר על-ידי עולי שנות ה- 90 מברחה"ם לשעבר) זכו בבחירות 1999 לחמשית בערך מkolות הבוחרים בבאר שבע והערים סביבה, וחן מהוות את קבוצת הבוחרים השנייה בגודלה אחריו ש"ס.

בחירות 2003 שמרו המפלגות "הרוסיות" על מעמדן. ישראל ביתנו – האיחוד הלאומי בראשותו של ח'כ אביגדור ליברמן הפקה למפלגה מובילנה בNEG, ובמקביל איבדה מפלגת ישראל בעלייה בראשותו של ח'כ נתן שרנסקי מכוחה ומן הפופולריות שלה בהשוואה לבחירות הקודמות. בבחירות 2006 הופיעה מפלגה גדולה ייחידה שננטה לציבור העולים – ישראל ביתנו – בהנהגתו של אביגדור ליברמן. מפלגה זו זכתה בערי-הפיות היהודיות ב- 20-16%

שהביאו עם טכנולוגיות חדשות. כך לדוגמה מפעל המגנזיום בים המלח, שרוב עובדיו דוברי רוסית, משתמש בטכנולוגיות אלה לייצור המגנזיום. אין ספק שהעלייה הרוסית תרמה תרומה מרשים לכלכלה המקומית והאזורית של הנגב, בזכות מילויו וחרישותם של העולים, השואפים להתקדם בסולם החברתי-כלכלי.

שכונה ג', באר שבע 2007

אזור התפר בין נאות הרים לבין שכונת דרום

ואולם הגירת עולים וכניותם למקום אינה מסתמכמת בהבאת תשומות כלכליות וקשר לעולם הגדול. היא מתבטאת גם בחדרה של זהויות ותרבותיות חדשות. שיש לחן השפעה ישירה על התרבות המקומית. כאשר גל הגירה כזה מהווה שליש מכלל תושבי המקומן, עצמותו התרבותית והפוליטית יוצרת צעוזע המערער את שיווי-המשקל החברתי-פוליטי שם. צפדייה (2001) טוען שכינסה המונית של מהגרים למרחבים חברתיים בישראל, ובעיקר לערי-הפיות, מأتגרת את זהות תושבי המרחבים העירוניים האלה ומהוות עילה לגיוס החברה הווותיקה לשם

החזקים עוזבים לשכונות החדשנות ולישובי-הלוויין מיתר, עומר ולהבים, ואילו דלי האמצעים שרוכס קשיים נשאים בשכונות הוותיקות, שהן נסגרים בתים-ספר ונני-ילדים, בעוד שבשכונות החדשנות נפתחו שירותים מוסדות-חינוך חדשים ומודרניים. התפתחות זו מהוות סכנה לעתידה של העיר, וכן חובה להתחליל בשיקום אמייתי של האזרחים הווותיקים, לחיש תשתיות ולשפץ בתים-ספר ומוסדות-ציבור וגם לשפר את חזותם המוגרים, כל זאת כדי לגשר על הפרער בין שני חלקיה העיר.

באר שבע וסבירתה היא איפוא פסיפס של זהויות אתניות הפזורות למרחב העירוני וקשרותם בגליל העלייה השונים שהגיעו לישראל. ברמות הכללה גבוהה אפשר לדבר על שני גלי עלייה גדולים שעיצבו את המרחב העירוני-חברתי-תרבותי של המטרופולן: הגל של שנות ה-50, שהביא לאזרור עולים מצפון אפריקה וממערב המזרח התיכון, בני התרבויות המזרחית, והגל של שנות ה-90, שהביא לבאר שבע ולעדיות ששבה למעלה ממאה אלף עולים ממדינות חבר העמים.

שתי קבוצות אלה מהוות כיוום למעלה משני שלישים מכלל תושבי הארץ. אם נctrף לפסיפס הזה את בני התרבות הבדוית-מוסלמית, המהווים כרבע מאוכלוסיית המטרופולן ומתגוררים בשוליה, נראה לפניו מפגש תרבותי-этני בולט וDRAMATIC במרחב העירוני של מטרופולן באר שבע, מפגש שאינו קיים בעוצמה ובחדות כזאת באזרחים מדינה.

החברה הישראלית, ובתוכה תושבי מטרופולן באר שבע, עברה בעשור האחרון תמורים דRAMATIC, בפרק-זמן קצר יחסית. תהליכי הגלובליזציה, ולבוטם תהליכי הולוקווייה, יוצרים ניתוב חברותי המלווה בחיזוק ובחיזוד זהויות, ואך ביצירת זהויות חברתיות חדשות שלא היו מוכרות עד עתה בחברה הישראלית. דומה כי התמורות החברתיות הללו מקובלות במטרופולן באר שבע יותר תוקף ועוצמה מאשר במקומות אחרים בישראל. הגעת עשרות אלפי עולים לבאר שבע ולסבירתה הביאה לגידול ולהרחבת של הפעולות הכלכלית הארץ-ישראלית בתחומי התשתיות והבניו. יוצאי ברחה"ם בעיקר בתפקידים ניהול כלכלה הלאומית המשק לשעבר תורמים תרומה גדולה לכינסת המשק הישראלי לככללה הגלובלית, בעיקר באמצעות יצירת קשרים כלכליים עם מדינות דוברות רוסית. ואכן, תעשיות המחצבים והכימיה המודולות בנגב קלטו אלפי עולים, בעיקר מהנדסים וטכנאים,

גרדס' יהודה: מטרופולין באר שבע – מרכז עירוני רב-תרבותי מקוטב בעידן הגלובלייזציה

איור 6: באר שבע ושבונוטיה. האזוריים המוציאלים נבנו בשנות ה-90 לאחר העלייה מברה"ם לשעבר

ובין התרבות המזרחית הותיקה בבאר שבע המטרופולינית הוליד עד מהרה תחרות עזה על משאבים שונים^K שקיים בהם מחסור. תחרות זו גובטה בתהושות קייפה של המזרחים לנוכח הטעבות וסל הקליטה שהעניקה לעולים מבראה"ם בעיקר בתחום הדיזור והתעסוקה. לטענת חלק מהמזרחים, הטעבות שניטנו לרוסים עלות על המשאים

צבירת כוח והגנה על אופיו התרבותי של מקום מגורייהם. לדעתו, כניסה מהגרים במספרים גדולים משנה את תחושת הוותיקים ואת יחסם למקום. גאוותם הלאומית ותחושת הזדהות והבית שלם נפגמת, ונוצרים מתחים חריפים בין הזיהויות השונות במרחב העירוני.

ואכן, המפגש בין התרבות "הروسית" החדשה

הכניסה לעיר מכיוון אשקלון, משקאל שכונה ט'. באר שבע 2007

נחל באר שבע המודרני. מימין - מוה טוי, משקאל - נווה זאב

רחוב יהנה צ'פטינסקי, נווה זאב, באר שבע 2007

הulosים שהגיעו מברחה"ם לשעבר מצאו שוק תעסוקה המAOיש ברובו על-ידי אנשי התרבות הדומיננטית, והחדרה לתוכו הינה קשה מאוד. בזוכות השכלהם הגבורה נקלטו רבים מן העולים באוניברסיטת בן-גוריון ובכמה מכללות אחרות, בעיקר בתחום התנדסה, הרפואה ומדעי הטבע. המרכז הרפואי סורוקה קלט מאות רופאים, אחיות ועובד-רפואה אחרים שבאו מברחה"ם לשעבר. מוסדות ההשכלה הגבוהה ומוסדות הבריאות נשלטים בעיקר על-

שם כוותיקים מסוגלים לגייס לאחר עשרות שנים מגורים בארץ. תחרות זו הבירה לאחדים את חשיבות השליטה והכוונה במוקדי-כוח פוליטיים, ובעיקר ברשות המוניציפאלות. במקרים רבים נציגי מפלגות "הרוטים" נבחרו לרשויות המקומיות וחלקים מוניה לתפקידים בכירים, כשהם תופסים את מקומם של המזרחים הוותיקים.

יש לציין שבמשך ארבעים השנים שלפני הגעת עולי ברחה"ם לשער הצלילה שכבה רתבה של האוכלוסייה המזורה להתקבש כלכלית ולהוות את המעם הבינוני והגבוע של באר שבע וערי המטרופולין. רוב הקבוצים הגדולים, הסוחרים ובבעלי העסקים באזורי המס נבי הדור השני של בעלי האל הראשון של שנות ה-50. כמעט כל השירותים הציבוריים בשירות הציבור ובעיריות מאישות כוום על-ידי בני דור זה. שכבה זו עזבה את השכונות הוותיקות ועברה להתרגורר בתים צמודי קרקע בשכונות-יוקרה בשולי העיר כדוגמת לון ורמות, וכן ביישובי-הלוויין שנמצא לבאר שבע. בדרך כלל אוכלוסייה מזורה מזוהה בעיר ישראל הגדולה עם דירוג חברתי-כלכלי נמוך והיא מתגוררת על-פי-רוב בשכונות מצוקה, ואילו אוכלוסייה מערבית מזוהה עם דירוג גובה יותר בסולם החברתי-כלכלי. בבר שבע ובערים סביבה אין הדבר כך, ובזה היא שונה מאשר האזוריים היראניים בישראל. לא נמצא קשר סטטיסטי בין מוצא מזרחי לבין משתנים של סטטוס חברתי-כלכלי נמוך. האוכלוסייה המזורה מיזוגת זו בשכונות הסטטוס החברתי-כלכלי הגובה והן בשכונות רובה בשכונות ותיקות, כמו בשכונה ד' צפון בבר שבע, ולאחרונה ה策טרפו אליה אוכלוסיות המזוהה של גל העלייה של שנות ה-90. המעצב הוא שבחקר חברתי-כלכלי של שכונות העיר שעשה בשנות ה-70 יחשע כהן (1979), שכונה ד' צפון מזוהה כבר אז בשכונות המזוהה של העיר, ובמשך שלושים השנים האחרונות לא השתנה מעמדה. גדים בשכונה זו דורות של אוכלוסייה מזוהה המשכפים את עצם, בשעה ששכונות חדשות כמו נווה נוחם ונווה זאב נבנו על-ידי משרד השיכון לאנשי המעמך הבינוי ולעלים חדשים. הממסד העירוני והלאומי נכשל בהעלאת הסטטוס ושיפור מצבה של אוכלוסיית המזוהה בבר שבע וערי הסביבה, ותוכנית שיקום השכונות שהחלה בימי של מלחם בגין לא שינה בהרבה את העבודה הזאת.

התהיליך, מרחב כל המדיניות שבידי המדינה הולך ומצטמצם. כך, למשל, מדיניות הרווחה הולכת ונשתקת, מפעלים מעטים את מקומם לאזוריים שבtems כוח העבודה זול יותר. אלה הם תהליכיים של ארגון-מחדר של המרחב והזמן לכיוון ה策מאות של פעילות כלכלות, תרבותיות, טכנולוגיות ותקשורתיות. בכפר הגלובלי ישו אנו חיים פעילות או אירועים במקומות אחד משפעים באופן מיידי ומשמעותי על חיי בני-אדם במקומות אחר. שום מקום, מרוחק וمبודד ככל שהיא, אינו מצוי עוד מוחץ לטוח השפעה של התהיליך הגלובלי. דוגמה טובה לכך היא ה"פרטוריוקה" ברוסיה: היא גרמה לשינוי דמותה של החברה בישראל ולשינוי המבנה האකולוגי-תרבותי של באר שבע.

עקרונות הגלובלייזציה הם: התיעילות – ובעקבותיה הורדת שכר, הבראה – דהיינו פיתורין, תחרותיות רוחניות – ככלומר כוונה לביטול חקיקה סוציאלית, נידיות – דהיינו חוסר ביטחון בעבודה, ומצוינות – שambiliah בדרך כלל לאפליה בין עובדים. מושגים כלכליים נוספים המזוהים עם תהליך זה הם הפרטה, ליברליזציה, אי-התערבות, פיתחת השוק לייבוא מתחילה, הורדת מכסים המגנים על ייצור מקומי, ייצוא תחרותי.

ההשלכות המידייניות של תהליכיים אלה הן ריכוזיות גוברת של בעלי הון, הגברת אי-השוויון בין קבוצות אוכלוסייה ובין אזוריים בתוך המדינה, שנויים בדפוסי התעסוקה וביחסים עובדים-מעבידים, והגדלת פערים בין המרכז והפריפריה. במרכזים החזקים של החברה מתחוויה סגנון-חיים צרכני אינדיבידואליסטי, ואילו בפריפריות מחריפים תנאי המזקה והרזונה. לKITOB המעמדי הולך ונobar מתלוות התגבשות קהילתיות סביבה דת ומוצא עדתני, כמענה למצוות החיים של קבוצות-השולאים. עלייתה של ש"ס כתנעה פוליטית מוסברת בין שאר ההסבירים כפועל-יוצא של תהליך הגלובלייזציה.

אורן רם (1999) מכנה תהליך זה "גלווליזציה" או "עלמקומיות" – תהליך המתחולל בחברות שונות, דהיינו המפגש הדיאלקטי בין הגלובלי והлокאלי המתרחש כוים גם בחברה הרב-תרבותית הישראלית, ובפרט זו הבאר שבעית. החלקים חזקים בחברה מתחברים לרשותות גlobálisיות אוניברסאליות המושתתות על שיזורים על-לאומיים

ידי בני התרבות האזרחיות-הأشكנזיות, המערבית והחילונית, שרובם מתגוררים ביישובי-הלוויין עומר, להבים ומיתר; יותר מכל קבוצה אחרת הם מחוברים לתהיליך הגלובלי, הוודות לשערי המדע הענפים שיש להם עם עמיתים בחו"ל-ארץ. קליטת "הרוטים" במוסדות אלה הינה יחסית קלה בגל כוונות ופתרונות רבה מצד המוסדות הקולטים, וכן בගלתוכנויות קליטה למדענים מטעם משרד החקלאות שעוזרו להשתלבותם הטובה. רוב נגני הסימפונייטה ומוריו הקונסרבטוריון היהודיי הם עלילים מברה"ם לשעבר, ויחד עם התיאטרון היהודיי הם משרתים בעיקר את אנשי התרבות האזרחיות-חליליות. בקרב המזרחים באה מדי פעם לידיו ביטוי התנמרמות על שעירות באר שבע מסבסטדת את התזומות והתייארונו, שנמניהם גרים בעיקר ביישובי-הלוויין ובקבוצי הסביבה והם אינם מזוהים עם התרבות המזרחית המקומית ואינם מייצגים את תרבויות.

הניגוד ביחס לדת ולמסורת בין שתי התרבותיות, האחת חילונית והשנייה מסורתית-דתית, בא לידי ביטוי ביחס לאופיה היהודיי-מסורתי של באר שבע וערי הסביבה. רוב המזרחים, בעיקר חרדים אבל גם חלק לא-מובטל מן הלא-חרדים שהשתלבו במעמד הבינוני, רואים בהגעת העולים פגיעה באופיה היהודיי-מסורתי של העיר והישובים שבסביבה. היהודיי-מסורתי של העיר והישובים שבסביבה. בנושא זה קיימת הסואה מסוימת של עצמת הקונפליקט, שכן במדינה ישראל קשה להתנגד לקליטת עלייה, שהיא חלק חשוב מן האידיאולוגיה הציונית ואחד מן היסודות הבסיסיים של המדינה היהודית. מכאן צמח הרעיון, בעיקר בקרב אנשי ש"ס חרדים, להעלות ספקות באשר ליהדותם של יהודים רבים מן העולים. מיקומן של חנויות וمعدניות חלק גדול מן העולים. מיקומן של חנויות וمعدניות לממכר בשוק לא-כשר, בעיקר בשוק חזיר, הוא נושא שעליו מתגשות בפועל שתי התרבותיות זה זמן רב.

תהליך הגלובלייזציה והשפעתו על המרכיב החברתי במטרופולין

השפעות של תהליך הגלובלייזציה על החברה העולמית והישראלית בכלל, ועל אוכלוסיות באר שבע והגב בפרט, הן אידירות. לתהיליך זה יש השלוות תרבותיות, חברותיות וככלויות; הוא סוחף את העולם כולו לעבר משק אחיד נעדך גבולות הנשלט על-ידי כוחות השוק התחרותי. ישנה ירידת בעוצמת המדינה המודרנית ובעצמאו. עם התקדמות

עbero ורבים למדיניות השכנות, שבחן יש כוח-עבודה זול, מפעלים אחרים נחשפו אף הם לייבוא מתחילה זול ולא היו מסוגלים לעמוד בתחרות, ולכן נסגרו. גם תופעות אלה הן מסמני העידן הגלובלי.

המרכז האזרחי המתעורר, באר שבע 2007

אין ספק שנוצרת חלוקת עבודה מרחבית. אזור מרכז הארץ מתמחה בתעשייהות ובתשומות עתיראות ידע, שבחן השכר גבוהה והן מהוות בדרך כלל חוליה בתוך חברות רב-לאומית גודלה שיש לה סניפים ברחבי העולם. לעומת זאת תעשיות אゾורי-השולים מתמחות בעיקר בתעסוקות ובענפים מגזרים, שבחן השכר נמוך ואפרוריות הקידום מוגבלות. תעשיות תעיריות ידע לא מגיעות לנגב, בגל רמת תשתיות נמוכה וריאיון ממרכזי האוכלוסייה ובגלל מחסור בכוח-אדם בכיר ומימון, שمعدיף להתגורר במרכז הארץ. הגעתם של מעלה ממאה אלפי עובדים ליישובי הנגב בעשור האחרון אמנים הגירה את הפעולות בענף הבניה, אבל גם הגדילה את מצוקת האבטלה באזורה.

של הון, סמליים ומוסגים גLOBאליים ומחוברות יחדיו דרך מערכות-תקשורת עיליות כמו האינטרנט. כך הולכות ונחלשות הזיהויות, המסורתיות והמודרניות. כתגובה-נגד מتابשות הקיימות הлокליות הפרטיקולריסטיות, שהן בדרך כלל ניאו-אטניות או ניאו-דתיות והן מושתתות על שיכונים תחת-לאומיים של גזע, אמונה או תרבות. זהו המוצא היחיד הזמן לקבוצות הנמצאות בשולי המערכת הגלובלית ותחליך הגלובליזציה מאיים על זהותן, מעמדן ושרידותן. מتابשות איפוא קהילות בפריפריות החברתיות-מרחביות, בעיקר סביב אמונה או מוצא עדתי זהה, או שנייהם יחד, כמענה למצוקת היסס-יום; אי-היכולת או העדר הרצון להתחבר לזרם הגלובלי על כל תגמוליו דוחקים אותם להסתגר בתוך עצם בטרוריה מוגדרת וمتבדלת. הזרם המרכזי האוניברסאלי של החברה רואה בהתארגניות אלה דבר שלילי ובדרך לכל איננו מעניק להן לגיטימיות. קיים מתח רב בין הזרם המרכזי של החברה לבין הקבוצות המתבדלות, היונקות את עצמן ממקום הפריפריאלי, מתחושות הקיפוה ומן הריאיון החברתי והסמי מון המרכז. לעיתים חש המרכז שהעוצמה הולכת וגוררת של תנומות לאומיות מתבדלות שוואות את תוכיינן ממאגר אוכלוסיות המצוקה מיימת עליון.

בחברה לא-שוויונית שיש בתחום פערים חברתיים וככלכליים, תהליכי הגלובליזציה מרחיב ומגדיל את הפערים האלה. אзор באר שבע והנגב יכולים מוקטב מבחינה ריבודית, והפערים ביןו לבין המרכז ובין היישובים שבתוכו הולכים וגדלים ככל שתהליכי הגלובליזציה צובר עוצמה. יישובי-הלוויין של באר שבע, עומר, להבים ומיתר, מצויים בעירון העליון בミידרג היישובים היהודיים בישראל, ואילו השכונות הווותיקות של באר שבע שנבנו בשנות ה-50-55, וכן עיריות-הפיתוח סביב העיר – נתיבות, אופקים, ירוחם ודימונה – נמצאות בעירוניים הנמוכים. אוכלוסיית הבדוזים, הן בשבע העיירות המוכרות והן ביישובי הפזורה שעדיין אינם מוכרים, נמצאת בミידרג במקומות נמוך אף מזה של אוכלוסיית ערי-הפיות, ولكن השוליות והנחיות של חלקיים ניכרים מאוכלוסיית הנגב נעשות מקוטבות וחמורות יותר בעקבות תהליכי הגלובליזציה. האבטלה ביישובי הנגב גבוהה ב-4% מן השיעור הארצי (ספריק, יוסטמן ולוינסון, 1999), בעיקר כתוצאה מסגירת מפעלי הטקסטיל והבלבשה, שבקבות תהליכי השלים

గָדוֹס יְהוּדָה: מַטְרוֹפּוֹלִין בָּאָר שָׁבָע – מֶרֶחֶב עִירָנוּ רַב-תְּרֻבָּתִי מִקְוֹטֵב בָּעִידָן הַגּוֹלְבָּלִיצִיה

השדרה המרכזית של שכונת נווה-זאב, באָר שָׁבָע 2007

צימנסקי וبن-שחר (2001) ערכו סקר של מפעלי היי-טק ומצאו ש- 80% מן המועסקים בענף עובדים במטרופולין תל-אביב ובמרכז, 17% בצפון, וрок 3% מועסקים בדרום. מסקנתם היא חד-משמעית: כוחות השוק בעידן הגלובלייזציה חזקים עד כדי כך שאין טעם להשקיע משאבים בהקמת אזור היי-טק בפריפריה. המרכז הופך לגלובלי יותר והשתרשתו בו התפישה כי אין עוד צורך בשולאים הלאומיים, שהופכים לנטול על החברה והמדינה. יש באזרורים אלה תעסוקות מסורתיות שאינן רוחניות והצדירות של כספי עוני ומוצאה אנושיים. מצב זה משליך על שוק הנדלין: קרקעות ומבנים במרכז מתייקרים ומחירים נקבע בשוקי הנדלין של הכלכלה הגלובלית, בעוד שערך הקרקעות והמבנים בפריפריה יורדת בחודות, וגם דבר זה תורם לפערים הגדלים בין המרכז והפריפריה בישראל. יציאת המכсад מעורבותה במשק בפרק-זמן קצר יחסית,

חברות רב-לאומיות, בעיקר בתחום האלקטרווניקה, ניצלו מצב זה והקימו בנגב מפעלים עתירי עבודה בתחום האלקטרווניקה והמחשבים, שמעסיקים בעליים משכילים ומיומנים אבל משלימים להםScar נמוך והתנאים הסוציאליים שלהם מחפירים. בלית ברירה, ובגלל חוסר אלטרנטיבתה, התגייסו אליו בעליים (בעיקר נשים) לעבוד בתעשייה אלה בבאר שבע, בדימונה, באופקים ובקרית-גת. מפעלים אלה החליפו למעשה את מפעלי הטקסטיל של שנות ה-60 וה-70 ויצרו שוב תלות של יישובים שלמים במפעלים גדולים עתירי עבודה; משבר בענף עלול לモוטט את הבסיס הכלכלי של האזור. חוסר גיוון תעסוקתי בעיר הנגב מהוווה מכשול לניזמות תעסוקתית וחברתית באזורה. סביר להניח שהרבה בעליים מיומנים ומקצועיים יעזבו בסופו של דבר את הנגב כדי למצוא תעסוקה מגוונת יותר ובעל אתגר במרכז הארץ (גורדון ובלושטיין-לבנון, 1998).

- כהן, י. (1979). "גיאוגרפיה חברתית של באר שבע, לפי נתוני מפקד האוכלוסין והדירות 1972". מתוך: גרדוס, י., ושטרן, א. (עורכים). ספר באר שבע, ירושלים: כתר, עמ' 232-221.
- לרמון, ר. (1991). תוכנית מיתאר ארצית משולבת לבנייה, פיתוח וקליטת עלייה, תמי"א 31. ירושלים: משרד הפנים.
- מזור, א. (1992). תוכנית-אב לישראל בשנות האלפיים, ישראל 2020. חיפה: הטכניון.
- מזור, א., וסופר, מ. (1997). תוכנית-אב לישראל בשנות האלפיים, ישראל 2020. חיפה: הטכניון.
- פורת, ק. (1996). סקר יתכנות שדה-תעופה ביןלאומי בנתבים. באר שבע: הרשות לפיתוח הנגב.
- צימנסקי, ד., ובן-שחר, ת. (2001). "מיקום, מיקום, מיקום" – מיקום תעשיית היי-טק. חיפה: צימנסקי ובן-שחר.
- צדיה, א. (2001). "יתחרות על מושבים פוליטיים בין תייקים ומהגרים: הבחירות לרשות המקומות בערבי-הפיותוח". אופקים בגיאוגרפיה, 53, עמ' 59-70.
- קרקובר, ש. (2002). "מגמות פרורו במורח באר שבע". בתוקן: פורת, ח., ורדוס, י. (עורכים). הנגב – יובל של עשייה. ירושלים: אריאל.
- רם, א. (1999). "בין הנשק והמשק: הפטוט-ציווית הליבראלית בעידן העולמיומי". מתוך: רם, א., ופתחאל, א. (עורכים). "אטנטוקרטיה" ו"עולםקומיות": גישות חדשות לחקר החברה והמרחב בישראל, באר שבע: מרכז הנגב לפיתוח אורי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.
- שרון, א. (1951). *תיכון פיזי בישראל*. ירושלים: המדפס המשלתי.
- Darwent, F.D. (1969). "Growth poles and growth centers in regional planning—a review". Environment and Planning, 1, pp. 5-32.
- Gradus, Y., and Stern, E. (1985). "From preconceived to responsive planning: cases of settlement design in arid environment", In: Gradus, Y. (ed.). *Desert development: man and technology in sparselands*. Dordrecht: Reidel, pp. 41-59.
- Lipshitz, G. (1998). *Country on the move: migration in and within Israel, 1948-1995*. London: Kluwer Academic publishers.
- Meir, A. (1997). *As Nomadism End*. Colorado: Westview Press.

חלק מדיניות הפריטה והעברת ההגה יותר ויוטר למגזר העסקי, הגדילה את הפערים בין החזקים במרכז לחלשים באזורי המרוחקים. הממשלה זונחה למשה את אזורי השולטים ונרגסים הקימה וטיפחה בעבר והם הפכו לפירפירה ונרמסים על-ידי התהיליכים הגלובאלים, המיטיבים בעיקר עם המרכז. הפערים בין מטרופולין באר שבע ומרכז הארץ הולכים ומתוורדים, וכמוותם גם הפערים בתוך המטרופולין בין יישובים חזקים לבין יישובים חלשים, שהופכים להיות הפריפריה של הפריפריה.

מראי-מקום

- אסיף, ש. (1996). תוכנית-אב, מיתאר ופיתוח מטרופולין באר שבע. משרד הפנים.
- גרdos, י., ושטרן, א. (1979). ספר באר שבע. ירושלים: כתר.
- גרdos, י. (1979). "התפתחות התכנון העירוני באר שבע". מתוך: גרדוס, י., ושטרן, א. (עורכים). ספר באר שבע, ירושלים: כתר, עמ' 179-194.
- גרdos, י. (1996). "מהיררכיה עירונית לגישה מטרופולינית – תמורה בהתפתחות באר שבע והערים סביב לה". אקוולוגית וסביבה, 3, עמ' 160-255.
- גרdos, י., ובלושטיין-לבנון, ר. (1998). סקר התעשיות בNEG: מבנה, תהיליכים ומיקום. באר שבע: מרכז הנגב לפיתוח אורי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.
- דונסקי, נ. תוכנית מיתאר מחוז הדרום, תמי"מ 4 באר שבע. ירושלים: משרד הפנים.
- הורביז, ת., ולשם, א. (1998). "יוצאי ברית המועצות במרחב התנורומי בישראל". מתוך: סיירון, מ., ולשם, א. (עורכים). *דילונה של עלייה*, ירושלים: מאגנס, עמ': 291-333.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (1997). *توزאות הבחירות לכנסת הארבע-שרה*. פרסום מס' 1055.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (1999). *אייפוי הרשותות האוכלוסייה ב-1995*. פרסום מס' 1118.
- יוסטמן, מ., לויינסון, א., וספיק, א. (1999). האבטלה: מצוקה בתוך שפע, גורמי האבטלה בישראל ומחוז הדרום. באר שבע: מרכז הנגב לפיתוח אורי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.